

DE
PROVIDENTIA DIVINA
ERGA
PROFANOS ANTE NATVM SERVATOREM
COMMENTATIO ALTERA

26

QVA
DIEM FESTVM
REVIVISCENTIS
IESV CHRISTI

DILIGENTISSIMÉ OBEVNDVM
INDICIT
ATQVE
AD ORATIONEM SACRAM
A. D. XVIII. MENSIS APRILIS AD HOR. XII.
IN ILLVSTRIS AVGVSTEI TEMPLO

HABENDAM
ILLVSTRISSIMOS ILLVSTRESQVE SVMMÉ ET PLVRIMVM VE-
NERABILES PRAENOBLISSIMOS DOCTISS. PATRONOS ET FAVTORES
ATQVE ILLVST. AVG. CIVÉS GENEROSISS. ET
NOBILLISSIMOS

HVMANISSIMÉ INVITAT
IOANNES GEORGIVS VVALTHER
SERENISSIMI DVCIS SAXON. VVEISSENFELSENSIS CONSILIARIVS,
PROFESSOR PVBL. ORD. HISTORIARVM LITTER. HVMANIOR. PHILOS. MORALIS
ET POESEOS, BIBLIOTHECAR. ET RECTOR ADL.
GYMNASII ACADEM.

J. G. Vvalther
H. A. H. H.
Maria Lulu

rouidentiae cum reliquis DEI operibus est commune, vt inter considerandum crescat, ac profecta ab initiis paruis, subinde maxima capiat incrementa, quae magnitudine sua ingenium obruant humanum et fere consumant. Quicquid procedimus meditando, id semper in altitudinem nos inuehit vastiorem: tamquam qui, proximis littori vadis permoti, oceanum pedibus ingrediuntur. Siue vniuersam mundi administrationem contempleris, siue in vna eius parte sis occupatus, perinde est: vbique eadem recurrit infinita ratio. Vel prouidentiae genus, in quo superior proxima coepit versari commentatio nostra, quam singulis temporum punctis, cogitando positis, augetur: ipsa vero rerum infinitas, inde efflorescens, quam et suspensos nos expectatione, et venerabundos maiestate, tenet; quod inprimis fieri solet tum, cum iam in bono se collocat lamine, iam, nube obiecta, fugit attentionem nostram. Insignis erat primus prouidentiae erga profanos actus, institutus in Phoenicia, vt rei actae fama ad disertos etiam perueniret.

Verum nunc maior illustriorque rerum scena aperitur, in qua incomparabilem gestum egit Numen. Continetur haec temporibus inde a Patriarchis mortuis ad exitum Israelitarum ex Aegypto praeterlapsis. Atqui hoc aeuo Aegyptus, quae maximi erat imperii tunc temporis, maximaeque impietatis theatrum; haec tantis prouidentissimi DEI documentis est nobilitata, vt maiora pluraque vno temporis tractu edita non inueniamus.

Nimirum cultu diuino tandem in animalia et belluas deuoluto, quo dedecus maius et diuinae et humanae naturae haud conciliari potuisset, summum fastigium consequeretur superstitio, quae, latissime iam in multis regionibus dominans, diuinitus modo de sublimi hoc gradu poterat deturbari. Quod etiam eodem, de quo scribimus, tempore in Aegypto confectum tanta cum potentia et sapientia, vt superbissimus rex cum populo feroci humi
pro-

prostratus, maligni spiritus fracta molimina, ipsaque rei famabrevi per vniuersum fere orbem terrarum data legatur. Sed tanta in re adumbranda hoc ero breuior, quo et angustius spatium haec scribendi occasio offert, et maior suo tempore, forsitan in peculiari volumine, erit excurrendi campus. Atque, his praemissis, veniamus in rem praesentem.

Abrahamo diuinitus lecto, vateque gentium constituto, etiam gente eius exempta e reliquarum numero, ac legibus diuinis, imprimisque circumcissione ornata; vt germanum religionis diuinae exemplum prostaret: Superstitio in multis regionibus immixta et fracta est.

Quin etiam in Aegyptō non admodum videtur inualuisse ante Iosephi, Patriarchae, mortem. Multa sunt, quae me in hanc deducunt sententiam. Abrahamus, instauratorum sacrorum praeco, consumebar peregrinando aetatem, quo tradere aliis diuina mandata possit. Atqui consilium, constat, plurimum ipsi ex animi sententia successisse. In magna gratia erat apud Phoenices, apud Arabes, apud Aegyptios, qui omnes Abrahami DEVM venerabantur 1). Profani quoque adsunt auctores, qui, apud haec gentes antiquissimis temporibus vnum cultum esse DEVM, docent 2). Isaacus, filius Abrahami, et Iacobus, nepos, eius premebant vestigia; magna erant iidem auctoritate apud multas gentes; atque adeo rem diuinam sustinebant in magna fortunae varietate. Accessit, dirigente ita numine, Iosephi ductu posterorum Abrahami fedes et domicilium ad CCXV annos in Aegyptō. Hic Iosephi sapientia et pietas aduersus DEVM, ac rursus numinis in eum singularis beneuolentia, inclaruit adeo, vt in fastigium, solio proximum regio, ipsum eueherent, infinitaque ornarent potestate. At vero quid ille? In administranda vnice ver-

)(2

faba-

1) Genes. XX. XXI. XII. add. in primis Samuel Shuckford in harmon. Vet. Test. cum profanis Scriptoribus Tom. I. p. 205. ed. germanica. De Teraphim optime quoque egit hic auctor p. 230. eod. lib.

2) Hos testes magno numero excitat Cadvorthus in System. intell. p. 362-396. 426. seqq. 531. seqq. vbi tamen simul in consilium adhibuisse Sum. Ven. Mosehemium iuuabit.

XVI.

fabatur republica. Cultum, videtur, aegyptiacum reperisse, excepto mensae communi usu, non admodum a vero abhorrentem; propterea quod religionem in Aegypto neque ab sacro neque a profano scriptore dicitur repurgasse; contra duxisse in matrimonium sacerdotis aegyptii filiam; quin sacerdotes ipsos recepisse in fidem et clientelam. At pastores, inquis, erant Aegyptiis detestabiles 3). Plurimi ex hac dicendi forma summam aegyptiorum superstitionem colligunt: etiam Shuckford, qui mecum eandem Aegyptiis rationem sacrorum asserit, necessitate inductus, existimat, haec verba ab imperito contexui sacro assuta esse 4). Verum qui memoria hoc teneo, idem quoque scio, verisimilius originem huius dictionis repeti posse a peregrinis pastoribus vel Arabibus vel aliis vicinis, qui, teste Manethone, 5) per longum temporis spatium graui presserunt Aegyptios seruitute. Omnium optime, quod sciam, hoc comprobauit dedita opera non multis abhinc annis Vir et genere et doctrina excellentissimus Renatus Iosephus Tournemine 6).

Mortuo Iosepho, alia et peregrina regum dynastia principatum tenuit, quibus beneficia Iosephi, in Aegyptios collata, vel ignota erant, vel inuisa. Proinde vno temporis interuallo Idololatria, omnium maxime horroris plena, bestiis tribuendo honores diuinos initium cepit; et suppressio atrocissima Hebraeorum. Hoc ex sacris oraculis patet 7): illud vero ex temporum descriptione, quod Iosephi aetate nulla eius Idololatriae indicia occurrunt; quae tamen Mosis temporibus sunt in aprico collocata. Variè de originibus huius fere incredibilis cultus quaesuerunt eruditi. Ex Diodoro siculo constat 8), primum in Aegypto placatum precibus bouem Apin lunae, Mneuin soli sacrum, quod Osiridis defuncti animam, putarent, in bouem commigrasse. Etiam apud Plutarchum 9)

exi-

- 3) Genes. XLVI, 34 4) Sam. Shuckford in harmon. prof. et sacror. script. T. I. p. 225.
 5) apud Flauium Iosephum Lib. I. contra Apionem § 14 - 16. p. 444. et § 26 - 33. Tom. II. ed. Hauerkampii. 6) vid. Io. Stephani Menochii Opera, quae Parisiis A. 1719. edita sunt Tom. II. p. 443. cui variae sunt Ren. Iosephi Tournemine dissertationes insertae. 7) Exod. I. 8) Diodorus Siculus L. I. p. 54. Rhodom. edit. 9) Plutarchus de Iside et Osiride p. 364.

existimant Aegyptii, Apin pulchram animae, quae in Osiride fuisset, imaginem. Fuit autem Osiris hic quondam in Aegypto rex, et post mortem in Diis primariis numeratus 10): porro Mercurii aegyptii aequalis, et Mose omnino anterior, quod adcurate comprobatur non mediocri vir ingenii (Jacob. Bruckerus 11). Sunt, qui domuisse bouem ferum dicunt: cuius adpectu, cum dicto parentem cernerent bestiam, rudes homines obstupuisse; uti recentiori aetate Americani, Hispanos equo vectos, Deos putassent. Accedit antiquissima de Metempsychosi opinio, quae de Indorum sententia apud Philostratum 12) fuit symbolica, et modo significauit *Φύσιν ἡγήτορος εἶδος τῆς ψυχῆς*, ut qui Osiris vel Euphorbus fuisse dictus sit, intelligatur, ingenio eum retulisse. Veterum sententias de hoc portentoso cultu eleganter colligere incepit Abbas Banierius, 13) qui tamen minus recte superstitionis huius initium arcessit a Mezraimi temporibus 14). Telam a Banerio coeptam pertexuit Blanchardus omniaque recensuit animalia quondam ab Aegyptiis culta 15). Io. Marsham quaerit originem in hieroglyphica scribendi ratione 16). Vir summe Venerabilis Io. Laurentius Moshemius, quo nemo melius nostra aetate rem omnem diiudicauit, putat, animalium cultum introductum, ut salutarium animalium numerus vna cum incolarum numero cresceret; deinde cum belluarum aliquae noxis animalibus perpetuum quasi bellum inferrent, ut ichneumon crocodilis, ciconia serpentibus, a caedeque eorum, poenis sancitis, arcerentur homines 17). Sed forsitan, quod existimauerim, non male apud Plutarchum 18) ipsi veteres senserunt, qui ad regum aegyptiorum vel crudelitatem vel calliditatem totum negotium referunt. Hos reges, ferunt, operam dedisse, cum viderent e con-

) 3

cor-

10) vid. Moshemius ad Cudvorth, p. 246. seqq. 11) Bruckeri historia critica philosophiae Tom. I. p. 270. seq. 12) Philostratus in vita Apollonii Lib. III. C. 16. p. 108. ed. Olearii. 13) inserta est diss. Banierii Op. gall. quod inscribitur Memoires de litterature de l'Academie royale des Inscriptions Tom. IV. p. 116 - 135. non vero Tom. VI. l'histoire de litterature, ut est in Cudvortho. 14) c. I. p. 132. seq. 15) Memoires de litterature Tom. XIII. p. 31 - 55. 16) Marsham Canon chron. p. 33. ed. Lips. 17) Moshemius ad Cudvorth. p. 421. 18) de Iside et Osiride. p. 380.

cordia ciuium facile maximas nasci seditiones et turbas, vt singulae vel regiones vel vrbes peculiaria colerent animalia, reliqua trucidarent; quo hac caerimoniarum sacrarum summa diuersitate perpetua spargerentur semina dissensionum. Neque res a vero abhorret. Cum enim feracissima et rerum et hominum esset Aegyptus propter incredibilem agri bonitatem: quiduis reges tentarunt ad populos diuersos in obsequio continendos. Iam ad vrbes condendas, iam ad ingentes Pyramides exstruendas, iam ad infinitos ductus aquarum deriuationesque conficiendas animum appellebant, vt desidi populo, rebus aliis nouis student, negotium facerent. Etiam huc pertinet mandatum trucidandorum infantum, ad minuendam Hebraeorum multitudinem comparatum. Parum abest, quin existimem, eodem temporis tractu, quo ad plebem supprimendam reliquae artes sunt a regibus excogitatae, quod factum consensu fere omnium aeuo inter Iosephum et Mosem interposito, etiam nefandam bestiarum idololatriam, pari de causa, introductam esse. Sed utcunq; sit, aderat haec Moysi aetate 19), et nisi diuina intercessisset prouidentia, omnem germanum diuinitatis sensum in animis hominum deletura fuisset.

Erat enim tunc temporis summa aegyptiorum potentia. Multas circa regiones tenebant sub sua potestate. Habebant potentissimos reges. Sed operae pretium est, paullo altius rem repetere. Nimirum mature bonae artes in Aegyptum immigrauerant, vt Geometria, vt Astronomia, vt scribendi scientia 20). Affluens erat praeterea haec regio omnibus ad vitam tolerandam necessariis rebus:

terra suis contenta bonis non indiga mercis,

aut Iouis; in solo tanta est fiducia Nilo.

Proinde primi mortales, de turri et vrbe in Sinear condenda altercati, cum alii alio abirent, Misraim, minimum eius gens, se in Aegyptum contulit, quam ob agri bonitatem secutae sunt aliae, breui temporis spatio interiecto aliquot regna fundantes 21). Haec Iosephi aetate, vel breui post, videntur in vnum coaluisse corpus. Nam hic Patriarcha pastoribus, acerbissimis Aegypti dominis, vel eiectis vel sua sponte pro-

19) Exod. VIII. 20) Plato in Phaedone p. 1240. 21) Io. Marsham in Canone chron. p. 24. seqq.

fectis in Asiam, accesserat ad imperium, cuius sapientia in magna calamitate et retinuit Aegyptum, et auxit diuitiis, et regi propriam, emittis agris hominibusque, fecit, atque adeo iecit quali fundamenta magni alicuius imperii. Sunt, qui ex his pastoribus Israelitas faciunt, ut Iosephus 22), teste, ut putat, Manethone, sed falso 23), pastores enim hic ad trecentos fere annos Hebraeis, ex Aegypto ex euntibus, facit anteriores. In eandem sententiam discedit Iacob. Perizonius 24), Camp. Vtringa 25), Io. Franc. Buddeus 26), et alii 27). Sed omnia militant contra hanc sententiam. *Primo* temporum ratio. Pastores ad DXI annos fuerunt in Aegypto: Israelitae ad CCXV. *Tum* numerus. Israelitae in Aegyptum se conferentes fuerunt LXXV: pastores plus cccccc. *Porro* sedes. Hebraei degerunt in terra Gosen priuati et quieti: pastores vniuersae imperarunt summa crudelitate Aegypto. *Rursum* fortuna. Optima utebantur et florentissima pastores per quinque saecula: Israelitae miseranda Iosepho mortuo. *Denique* ipse exitus. Hic pastoribus fuit quietus, nemine Aegyptiorum eos persequente: Hebraeis admodum turbulentus. Paucae sunt res in factis positae, quod sciam, in vniuersa historia, quondam confusae, quae tam dissimiles habeant, atque in singulis, quas Quintilianus vsurpauit, circumstantiis, rationes tam vehementer pugnantes. Ex parte idem viderunt auctores anglicani historiae vniuersalis 28), Alphonfus des Vignoles 29), Ren. Iosephus Tournemine 30), et quem primo loco nominare debuissim Sieg. Iacob Baumgarten, Academiae halensis magnum ornamentum 31). Post abitum igitur horum pastorum, composita Iosephi studio Aegypto, vixerunt celeberrimi quidam reges, in primisque Sesostris, qui iam ante Mosis aetatem plurima Africae, Asiae et non mediocri Europae parte positus est. Dedita opera hoc proxima sequente annitar comprobare commentatione 32). Hic Seso-

22) Ioseph. c. l. 23) Vignoles chronol. sainte T. I. p. 598. 24) Iacob. Perizonius in Originibus aegyptiis p. 394. seqq. et 429. edit. Dukeri. 25) Camp. Vtringae Comment. in Elaiam in protheoria ad Cap. 19. § 32. p. 549. 26) Io. Franc. Buddei histor. eccl. Per. I. p. 449. seqq. 27) vid. Io. Dau. Koeleri Comm. de Manethonis pastoribus 1730. 28) historia vniuers. anglican. Tom. I. p. 513. 29) Vignoles c. l. 30) Tournemine c. l. 31) Baumgarten in comm. de Abrahami posteris in Aegypto regnantibus. 32) metetur interea legi Tournemine c. I. p. 441 - 444. qui adcurate Perizonium conturauit.

XX.

Softris ex omnibus regionibus a se deuictis, magnum obsidum et captiuorum numerum in Aegyptum deportauit 33), dirigente ita haud dubie numine, vt hi et aduersae et secundae Israelitarum fortunae testes essent; vt Mose, miracula maxima edente, hi adessent principes vniuersae fere Asiae et Africae; vt venerabundi hi diuinam potentiam, omnibus praestigiis infinite maiorem, contemplerentur; et tandem, vt sublato ipso rege, et toto Aegyptiorum exercitu in Sinu Arabico extincto, horum quisque ingentem famam rerum gestarum veraeque religionis ad suos afferret populares. Vehementer haec omnia illustrant providentiam diuinam. Verum haec, quae adeo coarctauit de Sefoftris imperio, proxima occasione dilatabo.

Quemadmodum vero Iudaei ad memoriam exitus ex Aegypto instaurandam quotannis sollempni ratione Pascha suum celebrant: sic nos, qui Christo nomen dedimus, eundem festum diem redeunti in vitam IESV sacrum facimus, cuius illa res fuit insignis imago. Cum vero huius diei officium inter alia positum sit in habenda oratione sacra; oratoris partes demandauimus ciui huius Gymnasii academici Nobilissimo et perquam industrio Christophoro Traugott Staendero, Cronschvizensi, qui crastino die *de actis Pontii Pilati, testibus reuiuiscens Iesu*, dicturus est, nixus testimoniis Iustini martyris, Tertulliani atque Eusebii. Ad hanc orationem, in re graui versaturam, Illustrissimos, Summe et Plurimum venerabiles, Praenobilissimosque Patronos et Fautores, atque Augustei nostri ciues Generosiss. et Nobilissimos omni obseruantia inuitamus. DEVS vero immortalis, qui publicas adeo calamitates Israelitarum sapientiae et maiestatis pleniterminauit exitu, etiam horum temporum perturbationes componat, vt Paschalia haec epocham redeuntis pristinae felicitatis figure possint. P. P. VVeissenfelsae ad Salam a. d. XVII. Aprilis Anno Aerae vulgaris MDCC XXXV.

33) Diodorus Siculus Lib. II.

VVEISSENFELS AE
LITTERIS RICHTERIANIS.

01 A 6627

ULB Halle 3
003 090 558

Sb.

VD 17 VD 18

Farbkarte #13

B.I.G.

DE
DENTIA DIVINA
ERGA
ANTE NATVM SERVATOREM
COMMENTATIO ALTERA

26

QVA
EM FESTVM
VISCENTIS
V CHRISTI

NTISSIME OBEVNDVM
INDICIT

ATQVE
TIONEM SACRAM
L. MENSIS APRILIS AD HOR. XII.

RIS AVGYSTEI TEMPL

HABENDAM
STRESQVE SVMME ET PLVRIMVM VE-
SIVOS DOCTISS. PATRONOS ET FAVTORES
VST. AVG. CIVES GENEROSISS. ET
NOBILLISSIMOS

MANISSIME INVITAT

GEORGIVS VVALTHER
SAXON. VVEISSENFELSENSIS CONSILIARIVS,
TORIARVM LITTER. HVMANIOR. PHILOS. MORALIS
BIBLIOTHECAR. ET RECTOR ADI.
GYMNASHI ACADEM.

*Sp. ...
L. ...
Maria ...*